het land van aalst

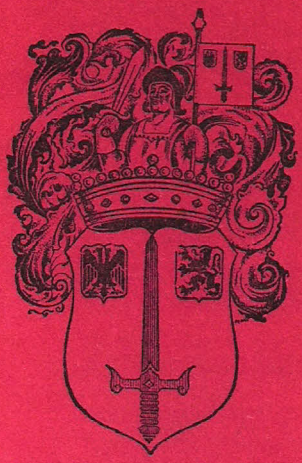

tijdschrift van de
geschied- en
heemkundige vereniging
het land van aalst

Jaargang XXX - 1978 - nummer 4

EEN JAAR GRATIS VERZEKERING voor de leden van V.T.B.—V.A.B., Davidsfonds, Willemfonds, Vermeylenfonds V.O.S., A.N.Z. en B.J.G.G. bij het afsluiten van een tienjarige polis in één van de takken :

— **Brand**

— **Burgerlijke verantwoordelijkheid gezin**

— **Persoonlijke verzekering**

— **Persoonlijke verzekering inzittenden auto**

Vraag inlichtingen aan onze bemiddelaars of rechtstreeks aan

N.V. DE NOORDSTAR

en BOERHAAVE

Groot - Brittanniëlaan 121

9000 GENT Tel. 091/25.75.15

die de zaak aan de bemiddelaar van uw keuze zal overmaken.

HET TAALGEBRUIK IN DE MIDDELBARE SCHOLEN VOOR 1932

VOORWOORD

De toestand in de middelbare scholen is niet altijd geweest zoals hij nu is. De oudere generatie zal het zich waarschijnlijk nog wel herinneren dat ze hun studies niet in het Nederlands, maar in het Frans moesten volgen. Tot tijdens de eerste jaren van deze eeuw was het namelijk nog zo, dat de taal van de burgerij het Frans was. Wou men zich dus een betere positie verwerven, dan moest men ook Frans spreken. Het is daarom niet zo verbazend dat de middelbare scholen, die hun leerlingen moesten vormen tot de elite van het volk, snel verfransten (1). In de lagere scholen daarentegen bleef men de volkstaal gebruiken.

Toen in 1830 de taalvrijheid werd afgekondigd volgde er een snelle verfransing : de Franse burgerij van België , die onder Willem I gedwongen geweest was het Nederlands als landstaal te gebruiken, ontketende nu een tegenactie, tegen het Nederlands. Deze langzaam voortschrijdende verfransing duurde tot omstreeks 1870. Rond deze periode drong het Nederlands door bij feesten, prijsuitdelingen, zelfs in de lessen.

Ten gevolge van deze opkomende Vlaamse Beweging werd dan in 1883 de eerste taalwet uitgevaardigd. Deze wet bepaalde dat de leergangen van de voorbereidende afdelingen in de rijksinstellingen in het Nederlands zouden gegeven worden. Verder moesten in de middelbare afdelingen de lessen Nederlands, Engels, Duits, en nog één of twee andere vakken in het Nederlands gegeven worden ; de vaktermen van wis- en natuurkunde zouden in het Frans en het Nederlands worden aangeleerd ; geschiedenis en aardrijkskunde zouden zoveel mogelijk in het Frans en het Nederlands worden onderwezen (2).

---

(1) In dit verband is de uitspraak van Volksvertegenwoordiger Wagener, tijdens de parlementaire vergadering van 8 december 1882, treffend : "... à Gand, à Bruges, à Ypres, à Alost et dans beaucoup d'autres villes de la partie flamande du pays, les parents... désirent, en très grande majorité, que leurs enfants apprennent de très bonne heure le Français. Ce n'est pas que, pour ce motif, ils soient hostiles au flamand, mais ils sont convaincus de l'absolue nécessité pour leurs enfants de bien savoir le Français".
Cfr. T. COOPMAN-BROECKAERT. **Bibliographie van den Vlaamschen taalstrijd.** Dl. VIII : **1879-1882,** Gent 1910, p. 260.

(2) T. LUYCKS. **Politieke geschiedenis van België (van 1789 tot heden)** Amsterdam - Brussel, 1973, p. 167-168.

Ondanks deze wet ging de vernederlandsing slechts langzaam verder tot 1910. De periode van 1883 tot 1910 werd vooral gekenmerkt door een grote tweetaligheid in de scholen. Dit was het gevolg van het feit dat men in de meeste scholen de taalwetgeving van 1883 niet kon of wilde toepassen. In 1910 nochtans werden de vrije scholen dan toch gedwongen zich te onderwerpen aan die taalregeling.

Tijdens en kort na de eerste wereldoorlog was er een sterke vernederlandsing : de weerslag van de Duitse bezetting, die op vele plaatsen nadien een Franse tegenactie tot gevolg had. In 1932 tenslotte werd de wet op het taalregime in het lager en het middelbaar onderwijs uitgevaardigd, wat tevens een volledige vernederlandsing in de Vlaamse scholen tot gevolg had. Er werden wel transmutatieklassen behouden voor de leerlingen die tot dan toe een Frans regime volgden, maar deze klassen konden geleidelijk bij Koninklijk Besluit afgeschaft worden (3).

Deze beknopte evolutieschets van de taaltoestanden in het middelbaar onderwijs is slechts een overzichtelijk schema van wetten en vermoedens, die voortspruiten uit enkele steekproeven. De bedoeling van dit onderzoek nu is na te gaan hoe die evolutie gebeurde in een bepaald concreet geval ; hoe diep is die verfransing gegaan ? was er invloed van de taalwetten ? veranderde de situatie na de oorlog ?

Voor dit onderzoek koos ik twee scholen uit met een voorbereidende en een middelbare afdeling, die ik verder zo nauwkeurig mogelijk zal bestuderen : het Sint-Aloysiuscollege te Ninove en het Sint-Jozefscollege te Aalst.

*
**

(3) Id. **o.c.**,p. 333-334.

DEEL I. HET SINT-ALOYSIUSCOLLEGE TE NINOVE

Inleiding :

a) Historiek

Het bisschoppelijk Sint-Aloysiuscollege werd begin oktober 1872 opgericht door de bisschop van Gent, Mgr. H. Bracq. Aanvankelijk was het college gevestigd in de gebouwen van een oud gesticht, "De Grielaert", aan de huidige Oudstrijdersplaats. Na enkele maanden verhuisde men naar de Dreefstraat (1). Op dat ogenblik was er in het college slechts een zesde latijnse, opgericht in 1872, en een vijfde latijnse, opgericht in 1873 (2)

Het college werd dus gesticht in volle schoolstrijd. Na de nieuwe schoolwetgeving - op het lager onderwijs in 1879 en op het middelbaar onderwijs in 1881 - waardoor de vrije scholen niet meer door de gemeenten gesubsidieerd werden (3), zag het college zich in 1880 verplicht de poorten te sluiten (4). In 1883 werd in de Weggevoerdenstraat een nieuw college gesticht (5). Voor het schooljaar 1883-1884 werden, naast de 5e en 6e latijnse, ook een 5e en 6e moderne, 4 voorbereidende studiejaren en een lagere afdeling met 2 secties ingericht (6).

In 1886 werd er dan tenslotte nog een 4e moderne aan toegevoegd (7). In 1913 werd de moderne afdeling omgevormd naar het staatsprogramma, waardoor de leerlingen staatsexamens konden afleggen (8).

b) Probleemstelling

Het is mijn taak de evolutie van de taaltoestanden en van het moedertaalonderricht in de middelbare afdeling van het Sint-Aloysiuscollege na te gaan. Daarvoor zou ik bijvoorbeeld moeten onderzoeken of er een verandering merkbaar is na de taalwet van 15 juni 1883 (het jaar tijdens hetwelk het college heropend werd !), de **Instructions Collectives** van 1906, de taalwet van 1910. Het is duidelijk dat dergelijk onderzoek niet kan gebeuren zonder enig archiefmateriaal, waaruit men de toestanden uit het verleden kan reconstrueren. Het archief van het Sint-Aloysiuscollege is spijtig

---

(1) **Mik Hoog,** 1950, nr 6, p. 6 e.v.
(2) **100 jaar katholiek onderwijs in het Sint-Aloysiuscollege te Ninove,** Ninove, 1972, p. 18.
(3) T. LUYCKS. **Politieke geschiedenis van België (van 1789 tot heden)** Amsterdam-Brussel, 1973, p. 169.
(4) **100 jaar katholiek onderwijs in het Sint-Aloysiuscollege te Ninove,** p. 18.
(5) **Ibid.**
(6) **Mik Hoog,** 1950, nr. 6, p. 6 e.v.
(7) **100 jaar vrij onderwijs,** p. 295.
(8) **Ibid.**

genoeg een tiental jaren geleden, tijdens verbouwingen aan het college, bijna volledig verloren gegaan. De weinige gegevens, waarover ik kan beschikken, zijn onvoldoende om een volledig onderzoek te kunnen uitvoeren. Ik zal mij daarom beperken tot een beknopt verslag van wat ik gevonden heb.

A. Taaltoestanden in de les

Ik heb geen studieprogramma's teruggevonden. Het is daarom niet uit te maken of in het Sint-Aloysiuscollege een programma werd gevolgd dat door de bisschop was opgelegd, dan wel of men een eigen, aangepast studieprogramma had samengesteld.

Een Franse afdeling is er hoogstwaarschijnlijk nooit geweest. Ik heb in mijn schaarse gegevens toch niets gevonden dat op het bestaan van een dergelijke afdeling, waar de Franse leerlingen apart les kregen, zou wijzen. Wel was er een voorbereidende afdeling, waar de leerlingen er waarschijnlijk op voorbereid werden om in de middelbare afdeling alle lessen in het Frans te kunnen volgen. Maar ook hierover kan ik niets bevestigen, behalve dat er zeker een voorbereidende afdeling bestond (9).

In verband met de voertaal in de lessen werd in het gedenkboek van het college een kort getuigenis van een oud-leerling opgenomen(10). Het gaat hier om een priester, Prosper Simons, die in de periode vóór en na de eerste wereldoorlog in het college les gaf aan de leerlingen van de 6e en 5e latijnse. Volgens deze oud-leerling, wiens naam niet vermeld wordt, wou deze man geen woord Nederlands spreken en had hij het regelmatig aan de stok met de jonge, vlaamsgezinde leraars, die uit de eerste wereldoorlog terugkeerden.

B. Buiten de les

In het laatste deel van de twintiger jaren werd een leerlingenbond opgericht. Deze bond vergaderde regelmatig, speelde toneelstukjes en onderhield een vakantiepatronaat (11). Wat die bond verder inhield, wat de doelstellingen ervan waren, heb ik niet kunnen nagaan.

In 1934-1935 groeide uit die leerlingenbond de K.S.A., maar ook hier zijn geen verslagboeken van bewaard gebleven (12).

De betrokkenheid van de leerlingen van het Sint-Aloysiuscollege in Vlaamse verenigingen vinden we ook terug in hun medewerking aan de Vlaamsche Vlagge (13). Deze medewerking bestond in het inzenden van

---

(9) Cfr., **supra** p. 153.

(10) **100 jaar katholiek onderwijs in het Sint-Aloysiuscollege te Ninove,** Ninove, 1972, p. 60.

(11) **100 jaar katholiek onderwijs in het Sint-Aloysiuscollege...**p. 93.

(12) **Ibid.**

(13) L. en L. VOS-GEVERS. **Dat volk moet herleven,**Leuven, 1975, p. 101 en 151.

Deze medewerking bestond in het inzenden van artikels aan de Vlagge. Op de onderstaande grafiek lezen we het aantal artikels af die elk jaar naar de Vlaamsche Vlagge gezonden werden (14), en dit voor de periode 1898-1906.

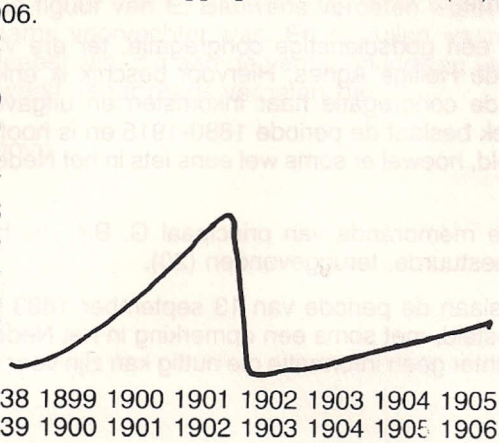

Wat de omgangstaal buiten de lessen betreft, daarvoor beschik ik over getuigenissen van een oud-leerling, die in het gedenkboek werden opgenomen.

Over principaal Goedertier, die het college van 1912 tot 1924 bestuurde, zegt E. Avoux, dat hij er hen elke zaterdagmorgen na de mis aan herinnerde dat ze goed het reglement moesten onderhouden en Frans spreken op de speelplaats : "... het is voor uw later geluk en voor het sterken van uw wil" (15). Het is wel jammer dat dit reglement verloren gegaan is.

Diezelfde oud-leerling herinnert zich uit de periode 1910-1918 dat Frans spreken verplicht was op de speelplaats. Opdat deze verplichting zou onderhouden worden, moesten de leerlingen van de 6e, 5e en 4e moderne en van de 6e en 5e latijnse het "sigmum" doorgeven.
Dit sigmum bestond uit een lang, smal rolletje papier. Wanneer de bezitter hiervan één van zijn klasgenoten hoorde Nederlands spreken, moest hij hem dit rolletje ovehandigen. De betrapte leerling moest zijn naam en de datum op het "sigmum" schrijven en trachten dit zo vlug mogelijk aan een andere leerling kwijt te raken. Iedere zaterdag werd het "sigmum" nagezien en elke leerling wiens naam erop stond moest per dag 5 centiem betalen (16).

---

(14) "De Vlaamsche Vlagge" was een tijdschrift voor de lerende jeugd van Vlaanderen, dat in 1875 door de leerlingen van het Klein-Seminarie te Roeselare opgericht werd. De strekking van het blad was radikaal katholiek en vlaamsgezind. Cfr. L. en L. VOSGEVERS, **o.c.**,p. 11.

(15) **1OO jaar katholiek onderwijs in het Sint-Aloysiuscollege**...p. 38.

(16) **100 jaar katholiek onderwijs in het Sint-Aloysiuscollege**... p. 45.

E. Avoux getuigt wat verder nochtans dat hun Franse woordenschat eerder aan de magere kant was (17). Men kan er dus wel kritisch tegenover staan of het onderwijs in het Sint-Aloysiuscollege wel in een zo overdreven Franse geest gebeurde.

Er was op het college ook een godsdienstige congregatie, ter ere van Onze-Lieve-Vrouw en van de Heilige Agnes. Hiervoor beschik ik enkel over een kasboek, waarin de congregatie haar inkomsten en uitgaven aantekende (18). Dit kasboek beslaat de periode 1880-1915 en is hoofdzakelijk in het Frans opgesteld, hoewel er soms wel eens iets in het Nederlands tussen staat (19).

Tenslotte heb ik nog enkele memoranda van principaal G. Bijl, die het college van 1883 tot 1888 bestuurde, teruggevonden (20).

Deze schriftelijke nota's beslaan de periode van 13 september 1883 tot 1887 en zijn in het Frans gesteld, met soms een opmerking in het Nederlands. De nota's bevatten echter geen informatie die nuttig kan zijn voor dit onderzoek.

C. Algemene geest

1) Palmaressen (21)

De palmaressen voor de periode 1883-1889 zijn in het Frans opgesteld. Deze van 1889 tot 1924 heb ik niet teruggevonden, maar vanaf 1924 stel ik vast dat ze in het Nederlands opgesteld zijn en vind ik bij de palmaressen ook een Nederlandstalige lijst met de examenresultaten van de oud-leerlingen, die aan de universiteit studeren op dat ogenblik, terug.

Van 1884 tot 1888 werd er ook een prijs van het Davidsfonds uitgereikt (22). Dit was een wedstrijd tussen de leerlingen van de 5e en de 6e moderne. Wat die wedstrijd eigenlijk omvatte, heb ik niet kunnen nagaan. In 1926-1927 duikt de prijs van het Davidsfonds - nu in het Nederlands - weer op (23).

---

(17) **Ibid.**

(18) Dit kasboek is getiteld : "Congrégation érigée au Collège de Ninove sous le patronage de la Ste. Vierge et de Ste. Agnès. Livre du trésorier contenant à l'autre extrémité la liste des objets appartenant à la congrégation".

(19) Bijvoorbeeld : 4 mei 1888 : voor profijters ..... fr.
19 juni 1904 : liederboek .... fr.

(20) Deze aantekeningen werden neergeschreven achter in het boek, waarin de palmaressen van 1884 tot 1888 samengebundeld zijn.

(21) De palmaressen zijn ongeveer de enige overblijfselen uit het archief. Samen met het gedenkboek vormden zij het belangrijkste studiemateriaal voor dit onderzoek.

(22) Deze prijs staat in de palmaressen vermeld als "prix du Davidsfonds".

(23) Ditmaal staat erbij vermeld dat de prijs toegekend wordt aan de leerling die "meest uitmunt in de Vlaamse taal en letteren". We mogen dus aannemen dat dit voor de periode 1884-1888 ook het geval was.

Na enkele jaren verdwijnt hij opnieuw en verschijnt dan na een paar jaar terug (24). Werd die prijs dan zo onregelmatig toegekend, of werd hij niet altijd in het palmares vermeld ?

2) Inschrijvingslijsten

Ik heb de lijsten van de ingeschreven leerlingen en het personeel van het Sint-Aloysiuscollege teruggevonden voor de periode 1888-1912 (25).

In deze lijsten staan ook de data vermeld van de eerste communie, het vormsel, examen en retraite, en zelfs de examenresultaten van de oud-leerlingen aan de universiteit. Deze lijsten zijn voor geheel de periode in het Frans opgesteld.

3) Prijsuitdelingen

Ook in het Sint-Aloysiuscollege was het de gewoonte dat tijdens de prijs-uitdeling enkele toneelstukjes gespeeld werden. Welke deze toneelstuk-ken waren, vinden we terug op de uitnodigingen die aan de ouders ge-stuurd werden (26).

Van 1924 tot 1930 zijn die uitnodigingen tweetalig. Van 1930-1931 zijn ze in het Nederlands gesteld.

Van 1924 tot 1932 werden er 2 toneelstukjes gespeeld. Het eerste was een Franstalige eenakter, terwijl het tweede een Nederlandstalig, volwaar-dig toneelstuk in 3 bedrijven was. Vanaf 1932 werd nog enkel het Neder-landstalig toneelstuk opgevoerd.

Besluit

Het is natuurlijk onmogelijk om aan de hand van deze gegevens de juiste evolutie van de taaltoestanden in het Sint-Aloysiuscollege te verklaren. Er zijn wel enkele gegevens die bepaalde veronderstellingen doen rijzen, maar deze zijn toch onvoldoende voor een volwaardig historisch onder-zoek.

Zo kunnen we vermoeden dat er na de eerste wereldoorlog een invloed is vanwege vlaamsgezinde jonge priesters (27), die terugkeerden uit de

(24) In het palmares van 1928-1929 vind ik geen vermelding naar de prijs van het Davids-fonds. In 1932-1933 duikt hij opnieuw op, om in 1933-1934 alweer te verdwijnen.

(25) Deze lijsten zijn samengesteld in een boek, dat uit het archief is overgebleven, en is getiteld : "Mémorial du Collège de Ninove depuis 1888".

(26) Vanaf 1924 zijn de uitnodigingen voor de prijsuitdelingen steeds bij de palmaressen gevoegd. Vroegere uitnodigingen heb ik niet teruggevonden. Er is wel een Franstalige uitnodiging van 1873 afgedrukt in het gedenkboek van het college, die getiteld is "Distri-bution solennelle des prix aux élèves de l'école moyenne épiscopale de Ninove" - Cfr. **100 jaar katholiek onderwijs in het Sint-Aloysiuscollege te Ninove,** Ninove, 1972, p. 28.

(27) Cfr. **supra,** p. 154.

oorlog. Van dan af is de vernederlandsing waarschijnlijk begonnen. Hoe dit juist gebeurd is, weet ik niet.

Waarom moet de vernederlandsing nu zeker rond 1920 begonnen zijn ?

Vanaf 1924 beschik ik over meer en betere gegevens (28). Maar toen was de vernederlandsing duidelijk reeds begonnen (29). De twee belangrijke figuren uit deze periode zijn E. Goedertier (principaal van 1912 tot 1924) en H. Rasschaert (principaal van 1924 tot 1928). Het is bijna onmogelijk dat H. Rasschaert op één jaar tijd plots alles zou vernederlandst hebben. Er moet dus een overgangsperiode geweest zijn onder E. Goedertier, die ten laatste kort na de eerste wereldoorlog begonnen is.

Voor de periode 1898-1906 tenslotte zou het interessant zijn iets meer te weten over de medewerking van de studenten aan **De Vlaamsche Vlagge** (30). Het is duidelijk dat dit onderzoek zeker niet voltooid is. Ik heb enkel getracht, met de mogelijkheden die tot mijn beschikking stonden, een ruwe evolutie-schets weer te geven. Het ware zeker interessant dit onderzoek naar de evolutie van de taaltoestanden in het Sint-Alousiuscollege verder te kunnen zetten.

---

(28) Cfr. **supra**, p. 156, 157.

(29) Vanaf 1924 zijn de palmaressen in het Nederlands opgesteld. Voor de periode 1889-1924 zijn ze verdwenen, en kon ik dus niet nagaan van wanneer de palmaressen Nederlands of eventueel tweetalig zijn. We mogen ook niet vergeten dat in 1924 het belangrijkste toneelstuk tijdens de prijsuitdeling in het Nederlands werd opgevoerd, naast een Franstalige éénakter.

(30) Cfr. **supra**, p. 155.

BIBLIOGRAFIE

I. Algemene werken :

1) T. COOPMAN-J. BROECKAERT. **Bibliographie van den Vlaamschen taalstrijd.** Dl VIII **1879-1882,**Gent, 1910.
2) **Honderd jaar vrij onderwijs - La revue catholique des idées et des faits,** Brussel, 1932.
3) T. LUYCKX, **Politieke geschiedenis van België (van 1789 tot heden)** Amsterdam-Brussel, 1973.
4) L. en L. VOS-GEVERS. **Dat volk moet herleven,** Leuven, 1975.

II. Bronnen :

A. Gedrukte bronnen :

1) **Mik Hoog :** was het tijdschrift van het Sint-Aloysiuscollege voor leerlingen en oud-leerlingen. Het verscheen 6 maal per jaar.
2) **100 jaar katholiek onderwijs in het Sint-Aloysiuscollege te Ninove.** Ninove, 1972 : het gedenkboek, door het college uitgegeven ter gelegenheid van het honderdjarig bestaan van het Sint-Aloysiuscollege.
3) De uitnodigingen voor de prijsuitdelingen van de periode 1924-1940. Ze zijn terug te vinden tussen de palmaressen.
4) De lijsten van de examenuitslagen van de oud-leerlingen van het college aan de universiteit of de hogeschool, voor de periode 1924-1940. Deze lijsten zijn ook tussen de palmaressen terug te vinden.

B. Geschreven bronnen :

1) Congrégation érigée au Collège de Ninove sous le patronage de la Ste. Vierge et de Ste. Agnès. **Livre du trésorier contenant à l'autre extrémité la liste des objets appartenant à la congrégation.**
   Dit is het kasboek van de godsdienstige congregatie van het college en bevat, naast de uitgaven en de inkomsten, ook een lijst van de voorwerpen, die eigendom waren van de congregatie. Het behandelt de periode 1880-1915.
2) **Mémorial du Collège de Ninove depuis 1888 :** bevat de lijsten van de ingeschreven leerlingen en ook van het personeel, evenals de examenuitslagen van de oud-leerlingen aan de universiteit. Het behandelt de periode 1888-1912.
3) De **palmaressen** zijn in 3 boeken ingebundeld :
   a) de palmaressen van 1883-1889 (waarin ook de memoranda van principaal Bijl zijn neergeschreven).
   b) de palmaressen van 1924-1932.
   c) de palmaressen van 1933-1940.

DEEL II. HET SINT JOZEFSCOLLEGE TE AALST

Algemene inleiding :

a) Historiek (1)

(1) vóór 1830

Om het Sint-Jozefscollege in de geschiedenis te situeren moeten we teruggaan tot de Tachtigjarige Oorlog (1568-1648). Het college werd immers gesticht in 1619, dus tijdens het Twaalfjarig bestand (1609-1621) afgekondigd door de aartshertogen Albrecht en Isabella.

Onder het bestuur van de Jezuietenpaters werd begonnen met een scola elementaria (2) in de gebouwen "De Raeme", niet ver van de markt. Wegens plaatsgebrek moest men na enkele jaren al verhuizen naar het huidige college, niet ver van de St.-Martinuskerk. De eerste gebouwen van dit nieuwe college werden opgetrokken tussen 1622 en 1624.

Het college breidde zich steeds meer uit, tot in 1773 de Jezuietenorde door paus Clemens XIV werd opgeheven. Het college zelf bleef nochtans bestaan onder het Oostenrijks bewind van 1773 tot 1794, onder de naam "Koninklijk (of Theresiaans) College en Landspensionaat". Zelfs de onderwijsmethode van de Jezuieten - de Ratio Studiorum - bleef behouden.

In 1794 begon de Franse periode en het college werd nu een "Collège municipal". Een deel werd zelfs omgevormd tot "gendarmerie nationale". Deze toestand nam een einde in 1814 met het begin van het Koninkrijk der Nederlanden.

Onder de naam Gymnasium Alostanum kreeg het college nu een bisschoppelijk statuut. In 1825 vaardigde Willem I zijn verbod tegen de onderwijsinstellingen uit en werd de school gesloten. Een tijdje nadien werd ze heropend als staatsschool, maar er waren niet veel leerlingen meer.

---

(1) Als documentatie gebruikte ik de volgende werken over de geschiedenis van het college
1) M.F. SCHURMANS, S.J. **Het Sint-Jozefscollege te Aalst - Vlaamse toeristische bibliotheek,** nr. 193, september 1975, 16 p.
2) V.D'HOYE, S.J. **Geschiedenis van het College van Aalst van 1619, het stichtingsjaar, tot 1931, het eeuwfeestjaar.** (handschrift in het archief van het college).
3) Art. **Pater Jan Vincent Le Maitre, eerste rector van het heropgericht college, - Jong en Oud,** paasnummer 1957, p. 3-7.
4) **Honderd jaar vrij onderwijs - La revue catholique des idées et des faits.** Brussel, 1932, p. 310.

(2) Te vergelijken met de huidige zesde latijnse.

(2) Na 1830

In 1830 werd het college teruggegeven aan de Jezuietenorde, die in 1814 heropgericht was. Het schoolleven bloeide terug vlug op. Nochtans was het college eigendom van de stad en moesten de Jezuieten een jaarlijkse huurprijs aan het stadsbestuur betalen. Pas in 1885 werden de collegegebouwen van de stad afgekocht.

Aanvankelijk kon men er enkel de oude humaniora volgen. Tijdens het schooljaar 1833-1834 begon men ook met een cursus in de Wijsbegeerte (3). Deze cursus werd afgeschaft in 1842, maar hetzelfde jaar werd een voorbereidende afdeling opgericht.

Tenslotte kreeg het college in 1862 Sint-Jozef als patroon (4). Tot dan was de H. Aloysius van Gonzaga de patroon van het college geweest (5).

Het college breidde steeds meer uit en was zelfs tot in het buitenland bekend (6). Rond 1870 steeg het aantal leerlingen zelfs zeer gevoelig. In dit jaar brak de Duits-Franse oorlog uit. Misschien was dit de reden waarom de ouders hun kinderen liever naar een college in Vlaanderen stuurden dat verder van de Franse grenzen verwijderd lag, dan Henegouwen, Namen of Brabant ?

b) Probleemstelling

Het Sint-Jozefscollege verwierf in de 19e eeuw een zeer grote bekendheid, zelfs tot ver in het buitenland. Vele belangrijke en minder belangrijke factoren spelen hierbij een rol.

Het Sint-Jozefscollege was tot in de 20e eeuw in de streek van Aalst de enige onderwijsinstelling, die rechtstreeks voorbereidde op de universiteit. Daarenboven was het college van Aalst niet alleen externaat, maar ook en misschien vooral internaat. Daarbij was het Sint-Jozefscollege ook nog het eerste college op het vasteland, waar elke inwonende leerling een eigen kamer had. Dit was één van de belangrijkste redenen waardoor

---

(3) Deze cursus, waarbij vooral filosofische vakken onderwezen werden, was niet noodzakelijk een voorbereiding tot priester. Sommige leerlingen, die deze lessen volgden, na de oude humaniora, werden wel priester, maar niet allemaal.

(4) Dit blijkt uit een brief aan de rector van het college, P. INGELS, in 1861.

(5) Er was zelfs een godsdienstige congragatie die Aloysius van Gonzaga als patroon had. Cfr. **infra., p. 173.**

(6) In de lijsten van de ingeschreven leerlingen, vond ik niet alleen jongens uit geheel België, maar ook uit Nederland, Frankrijk, Engeland,... cfr. **infra., p. 20.**

het college zo een bekendheid verkreeg tot in het buitenland. Het werd soms "le collège international" genoemd (7).

Het taalgebruik in het Sint-Jozefscollege zal daardoor niet al te eenvoudig geweest zijn : kunnen die buitenlandse leerlingen geen invloed gehad hebben op de taaltoestanden ? Dit zal verder moeten onderzocht worden.

Wat de Vlaamse leerlingen betreft, deze waren vooral extern, en dus meestal gescheiden van hun buitenlandse medeleerlingen (8), die in het internaat verbleven. Wat was nu de sociale status van deze leerlingen ? Voor de buitenlandse leerlingen schept dit geen probleem ; enkel rijke burgers konden hun zoon in het buitenland naar een kostschool als het Sint-Jozefscollege sturen. De Vlaamse leerlingen kunnen we in twee categorieën verdelen : de internen en de externen. De interne Vlaamse leerlingen waren ook meestal uit de rijke burgerij afkomstig, terwijl bij de externe Vlaamse leerlingen, die over het algemeen uit Aalst en omgeving afkomstig waren, ook jongens uit de middenstandsklasse waren (9). Het is dus wel opvallend dat veruit het grootste deel van de leerlingen van het Sint-Jozefscollege uit het gegoede deel van de bevolking kwam. Het waren nu ook juist die mensen die uitsluitend Frans spraken. We zouden ons dus wel kunnen verwachten aan een min of meer verfranste geest onder de leerlingen van het college. Dit zal eveneens moeten onderzocht worden.

Het is immers bekend dat de Jezuietencolleges juist door hun elitair karakter een verfranste geest hadden (10).

---

(7) M.F. SCHURMANS, S.J. **Het St.-Jozefscollege te Aalst - Vlaamse toeristische bibliotheek,** nr. 193, september 1975, 16 p.

(8) Het was één van de belangrijkste punten uit het reglement dat externen en internen niet met mekaar mochten in kontakt komen. Cfr. **infra., p. 178.**

(9) In de inschrijvingslijsten werd niet alleen naam en geboortedatum van de leerling genoteerd, maar ook het beroep van de ouders.

(10) L. VOS-GEVERS. **In het spoor van de vernederlandsing. Het Nederlands als vak- en voertaal in het katholiek middelbaar onderwijs van het aartsbisdom Mechelen en het bisdom Brugge - 1864-1893. - De Groote Stooringe - 1875 (Historische bijdrage tot de geschiedenis van de Vlaamse studentenbeweging)** Roeselare, 1975, p. 191, 221, 265-269.
Kenmerkend is ook de uitspraak van Minister Van Humbeeck, tijdens de vergadering van 8 december 1882 in de Kamer : "Dites donc, flamingants de la droite, que vous ne mettrez plus vos enfants chez les Jésuites aussi longtemps que les Jésuites n'auront pas fait de la langue flamande la langue véhiculaire de leur enseignement ?".
Cfr. T. COOPMAN - J. BROECKAERT. **Bibliographie van de Vlaamschen taalstrijd.** Dl. VIII : **1879-1882,** Gent, 1910, p. 270.

De Jezuieten weigerden zelfs de taalwet van 1883 (11) in hun colleges toe te passen (12). In welke mate dit in het college van Aalst gebeurde, zal ik in dit onderzoek nagaan.

HOOFDSTUK I. - TAALTOESTANDEN

Inleiding

In dit deel van het onderzoek zal ik nagaan hoe de toestand van het Nederlands was na 1830, zowel wat onderwijs, organisatie, voertaal in de lessen, enz... betreft, en hoe dit alles verder evolueerde.

Ik heb mijn studie beperkt tot de periode 1830-1940, hoewel er ook voor de Franse en Hollandse periodes een aantal dokumenten in het collegearchief aanwezig waren. Dergelijke uitbreiding zou mijn opzoekingen te ver gevorderd hebben, en bovendien was dit ook niet mogelijk wegens tijdgebrek.

In het verdrag, dat de Jezuieten met de stad Aalst in 1831 afsloten, werd o.a. gestipuleerd dat het college subsidies zou krijgen van de stad. Het stadsbestuur zelf kon daarentegen niets beslissen in het bestuur van het college : dit werd volledig overgelaten aan de rector. De paters konden dus bijvoorbeeld zelf het aantal klassen en lesuren naar eigen goeddunken verminderen of vermeerderen (13). Wat dit in werkelijkheid betekende zal ik verder in dit verslag onderzoeken.

Omdat dit onderzoek zich ook beperkt tot het middelbaar onderwijs, zal ik met de cursus in de Wijsbegeerte (14), die in het Sint-Jozefscollege kon gevolgd worden door oudere studenten, geen rekening houden. Ik zal hem wel hier en daar vermelden, wanneer dit nodig is (15). Deze cursus werd overigens slechts gedurende een korte periode onderwezen, namelijk van 1833 tot 1842 (16).

---

(11) Cfr. **supra, p. 151.**

(12) L. VOS-GEVERS, **o.c.**, p. 222, 268.

(13) P.U. D'HOYE, S.J. **Geschiedenis van het college van Aalst van 1619, het stichtingsjaar, tot 1931, het eeuwfeestjaar.**

(14) Cfr. **supra, p. 161.**

(15) Er was in het archief van het college niet veel te vinden met betrekking tot deze cursus. Ik zal nochtans de gegevens vermelden die ik in verband met dit punt gevonden heb, en die interessant kunnen zijn in het kader van mijn onderzoek.

(16) Cfr. **supra, p. 161.**

A. De taaltoestanden in de les

Het is niet voldoende te weten of het vak Nederlands al dan niet werd onderwezen. Indien dit het geval was, is het minstens even belangrijk te weten hoe dit gebeurde : namelijk welke plaats het Nederlands in het studieprogramma bekleedde. Werd het gegeven als een fakultatief vak of werd Frans belangrijker geacht ?

Tijdens de diskussies in de Kamer van volksvertegenwoordigers rond het wetsontwerp, met betrekking tot het gebruik van het Nederlands in het onderwijs in Vlaanderen, gaf M. De Sadeleer (17) op deze vraag reeds een antwoord. Tijdens de zitting van 12 december 1882 verklaarde hij :

> *"... j'ai demandé des renseignements à ce sujet auprès du préfet des études du Collège d'Alost ; ... Voici quelle est la* ***situation actuelle des collèges de jésuites au point de vue de*** *l'enseignement du flamand ; il a une plus grande importance même que celle qu'on propose de lui accorder en vertu de projet de loi. L'enseignement du flamand a été depuis longtemps rendu obligatoire dans nos provinces flamandes. Dans ces mêmes collèges, des cours spéciaux ont été organisés en faveur des élèves venus des provinces wallonnes ou de pays étrangers afin que leur présence n'entrave pas les progrès nécessairement plus rapides de leurs condisciples flamands. Le programme d'études donne à l'étude de la langue flamande la même importance qu'à l'étude de la langue française ; il lui fait la même place et lui accorde les mêmes avantages. L'enseignement est gradué et il se poursuit depuis les classes inférieures jusqu'à la rhétorique inclusivement. Il comprend l'étude des éléments de la grammaire et de la syntaxe, l'interprétation et l'analyse des auteurs, prosateurs et poètes ; les exercices de traductions et plus tard les compositions littéraires, narrations, lettres, amplifications, vers et discours. Les moyens d'émulation pour amener les élèves à ètudier sérieusement la langue flamande sont les mêmes que pour toutes les autres matières du programme des études (concours, distinctions honorifiques, prix). Le diplôme d'honneur que reçoivent, à la fin de leurs humanités, les élèves qui ont obtenu les deux tiers des points dans les branches principales de l'enseignement, porte comme branches principales : le latin, le grec, le français, le flamand et les mathématiques".*

---

(17) De Sadeleer was een oud-leerling van het Sint-Jozefscollege.
*M.*M.F. SCHURMANS, **o.c.**, p. 14.

Uit het verder onderzoek zal blijken of we deze woorden van de volksvertegenwoordiger van Aalst, De Sadeleer, mogen geloven.
Heeft hij de werkelijkheid niet verdraaid in zijn politiek voordeel ?
Was de situatie in het Sint-Jozefscollege zoals De Sadeleer ze voorstelt of berust zijn verklaring enkel op uittreksels uit de officiële Jezuietenstudieprogramma's (18), die door het college niet noodzakelijk naar de letter gevolgd werden ?

Naast deze eerder theoretische behandeling, is het ook wenselijk de praktische kant te onderzoeken : in welke taal werden de lessen gegeven, hoe stonden de leraars tegenover het Nederlands, enz... ?

Het is duidelijk dat deze laatste problematiek veel moeilijker is, omdat men daarvoor niet altijd over voldoende en juiste gegevens beschikt.

1. De studieprogramma's

Studieprogramma's zijn uiteraard een zeer goede bron om te achterhalen welke lessen er precies gegeven werden, hoeveel uren ze omvatten, enz... Het Sint-Jozefscollege nu is een Jezuietencollege. Dit betekent dat zijn studieprogramma's voor de te behandelen periode (1830-1940) samengesteld werden door een groep paters uit verschillende colleges. Deze studieprogramma's, **Dispositions concernant l'enseignement** geheten, bevatten uurroosters en allerhande schikkingen voor het onderwijs. Deze **"Dispositions"** golden voor alle Jezuietencolleges, en elk college was verplicht de richtlijnen zo nauwkeurig mogelijk te volgen.

Deze studieprogramma's verschenen niet altijd even regelmatig. Wanneer er zo één verscheen, verving dit het voorgaande helemaal en het bleef van kracht tot het volgende. Deze tussenperiodes varieerden van vijf tot twintig jaar. Soms verscheen bij een programma na één of twee jaar nog een appendix.

Het eerste studieprogramma, dat ik teruggevonden heb, dateert van 1852. Voor de periode van 1830 tot 1852 moest ik dus andere bronnen gebruiken om het studieprogramma te kunnen onderzoeken. Om deze leemte te vullen gebruikte ik de palmaressen van die periode. Deze methode bleek echter tamelijk omslachtig en niet altijd efficient te zijn. Er werd voor het begin van ieder schooljaar een prospectus naar de ouders van de leerlingen gestuurd. Deze vermelde, naast de belangrijkste uittreksels uit het schoolreglement, ook de toelatingsvoorwaarden en bevatte soms ook een kort overzicht van het studieprogramma.

Tenslotte vind ik in het archief nog een aantal andere dokumenten, die voor de periode 1830-1852 belangrijk waren, en die verder in de uiteenzetting eveneens aan bod zullen komen.

---

(18) Cfr. **infra., p. 166-172.**

a) De periode 1830-1852

In 1831 werd aan alle voöraanstaande families van Aalst en in de omliggende gemeenten een prospectus gestuurd (19). Daarin werd het vak Nederlands bij de facultatieve vakken vermeld (20). Bij deze prospectus was ook een brief aan de ouders gevoegd met de raad hun zoon (of zonen) naar het Sint-Jozefscollege te sturen. Zowel prospectus als brief zijn natuurlijk in het Frans gesteld. Als toelatingsvoorwaarden golden dat men minstens tien jaar oud moest zijn en voldoende Frans moest kennen om in deze taal een les in Latijn te volgen.

Ook in het palmares van 1832 vond ik het vak Nederlands bij de facultatieve vakken terug. Deze toestand blijft een veertigtal jaren ongewijzigd. Omstreeks 1870 wordt het vak Nederlands opnieuw bij de verplichte vakken gevoegd (21).

Tenslotte valt nog te vermelden dat in de cursus Wijsbegeerte vanaf 1833 naast Engels, Duits en Italiaans ook Nederlands gegeven werd (22).

b) Vanaf 1852

1) Het studieprogramma van 1852

Dit programma vermeldt dat in de Vlaamse Jezuietencolleges het Nederlands in alle klassen moet onderwezen worden en er evenveel belang moet aan gehecht worden als aan de Franse taal. Het vak Nederlands wordt nochtans niet bij de verplichte vakken gerekend ; men verplicht de Jezuietencolleges enkel de leerlingen de kans te geven om Nederlands te

---

(19) Art. **Pater Jan Vincent Le Maître, eerste rector van het heropgericht college. - Jong en Oud,** paasnummer 1957, p. 3-7.

(20) Dadelijk na de oprichting van de Belgische Staat is hier dus reeds een verfransing te merken. Het Nederlands, dat onder Willem I voorop geplaatst werd, wordt hier duidelijk achteruit gesteld. Andere facultatieve vakken waren het Italiaans, het Duits en het Engels. Er waren eveneens facultatieve lessen voor tekenen en muziek. De leerlingen die deze vakken wilden volgen, moesten de kosten van materiaal, leraars, enz... zelf betalen.

(21) In het Sint-Jozefscollege werden regelmatig kleine boekjes uitgedeeld, met per schooljaar de namen van alle leerlingen, vanaf 1830. Vooraan was er een inleiding, waarin de structuur van het college werd uiteengezet. In de uitgave van 1875 wordt het vak Nederlands niet meer bij de facultatieve vakken vermeld, maar staat het bij Frans, Latijn en Grieks.
Volgens de schoolkalenders - die elk jaar uitgegeven werden en de feestdagen, examendagen, vakantiedagen, enz... vermeldden - zou deze overgang omstreeks 1870 begonnen en in 1875 geëindigd zijn.

(22) P.U. D'HOYE, S.J. **Geschiedenis van het College.**

volgen, indien ze dat wensen (23). De colleges waren ook niet verplicht het vak Nederlands bij de "cours spéciaux" te rekenen, want de Jezuietencolleges, waar dit vak wel verplichtend was, kregen hiervoor aparte instructies (24). In sommige colleges gaf men zelfs een prijs voor Nederlands, die in het palmares onmiddellijk na de prijs voor Frans moest komen (25).

2) Het studieprogramma van 1860

Er wordt niets gewijzigd met betrekking tot het Nederlands : men herhaalt voor deze punten het vorige studieprogramma.

3) Het studieprogramma van 1880

Het vak Nederlands wordt verplicht voor alle klassen in de Vlaamse Jezuietencolleges. Men raadt de leraars aan meer aandacht te schenken aan deze taal en soms in de lessen Nederlands te spreken in plaats van Frans (26). Voor spraakkunst, schrijvers en oefeningen moet men eenzelfde programma volgen als voor Frans (27).

In de onderstaande tabellen worden de lesuren Frans en Nederlands weergegeven voor de verschillende klassen (28) :

Voorbereidende afdeling

	1	2	3
Frans Nederlands	12	11	10

Oude humaniora

	6	5	4	3	2	rhetorica
Frans Nederlands	4	3	3	3	3	3

(23) De leerlingen die zich voorbereidden op universitaire studies waren wel verplicht ofwel Nederlands ofwel Engels of Duits te volgen.
Cfr. **Dispositions concernant l'enseignement,** 1852, p. 7.

(24) **Dispositions,** 1852, p. 11.

(25) **Dispositions,** 1852, p. 17.

(26) **Dispositions,** 1880, p. 6.

(27) **Ibid.**

(28) Ik vermeld enkel de tabellen met betrekking tot de voorbereidende afdeling en de oude humaniora, omdat enkel deze twee afdelingen in het Sint-Jozefscollege aanwezig waren.

Het is uit deze tabellen niet op te maken hoeveel uren Nederlands en hoeveel uren Frans er gegeven werden. Hierin werd dus een zekere vrijheid aan de colleges gegeven. In de oude humaniora kreeg men aanzienlijk minder uren Frans en Nederlands, maar dit is normaal omdat men in deze afdeling meer de nadruk legde op Grieks en Latijn. Bovendien werden de leerlingen verondersteld voldoende Frans en Nederlands te kennen na de voorbereidende afdeling.

4) Het studieprogramma van 1885

Het vak Nederlands blijft verplicht en ook het aantal lesuren Frans-Nederlands blijft hetzelfde. Om het belang van het Latijn duidelijk te stellen, volgt hieronder een tabel met het aantal lesuren Frans-Nederlands en Latijn.

Oude humaniora

	6	5	4	3	2	rhetorica
Latijn	10	8	8	8	7 1/2	7 1/2
Frans-Nederlands	4	3	3	3	3	3

In de rangschikking der prijzen komt het vak Nederlands onmiddellijk na Frans, en wel in deze volgorde (29) :

Excellence
Application
Religion
Langue Latine - Discours
Vers
Version
Langue Grecque - Thème
Version
Langue Française - Discours
Langue Flamande - Discours
Examen littéraire
Mathématiques

Nadien volgen nog vakken als geschiedenis, fysica, enz...

---

(29) Ik neem hier het voorbeeld van de rhetorica. Voor de andere klassen blijft de volgorde steeds dezelfde : Nederlands komt dadelijk na Frans. Voor de overige vakken kunnen er wel enige wijzigingen gebeuren.

5) a) Het studieprogramma van 1899

Duits en Engels zijn nog steeds facultatieve vakken. Nederlands blijft verplichtend en er wordt zelfs aan toegevoegd : "On fera comprendre à tous les élèves que la connaissance de la langue flamande est devenue indispensable dans toute la Belgique". Daarenboven moesten de leraars in de Vlaamse colleges "zich inspannen" om de les Nederlands in het Nederlands te geven, en moesten zij ook regelmatig de lessen Grieks en Latijn in het Nederlands geven.

In onderstaande tabel wordt het aantal lesuren voor de taalvakken weergegeven :

Voorbereidende afdeling :

	1	2	3
Frans	7	6	5
Nederlands	5	5	5

Oude humaniora :

	6	5	4	3	2	rhetorica
Frans	2	2	2	2	2	2
Nederlands	2	2	2	2	2	2
Duits	(2)	(2)	(2)	(2)	(2)	(2)
Engels	(2)	(2)	(2)	(2)	(2)	(2)

Het aantal lesuren Duits en Engels werd tussen haakjes gezet, omdat deze vakken niet verplicht waren.

In de voorbereidende afdeling werd dus nog steeds de voorrang verleend aan het Frans, taal die de leerlingen overigens goed moesten beheersen om de lessen in de middelbare afdeling te kunnen volgen.

b) Appendix bij het studieprogramma van 1899-(1900)

Duits en Engels worden verplichte vakken voor de drie laatste jaren van de oude humaniora. Het uurrooster ziet er nu zo uit voor de vakken Frans en Nederlands :

Oude humaniora :

	6	5	4	3	2	rhetorica
Frans	3	3	3	2	2	2
Nederlands	3	3	3	2	2	2

6) a) Het studieprogramma van 1904

Er wordt niets gewijzigd aan de lessen Nederlands en Frans.

b) Appendix bij het studieprogramma van 1904 (1905) (30)

Hierin wordt vermeld dat de lessen Nederlands in het Nederlands moeten gegeven worden. In de voorbereidende afdeling moeten de leraars zorg besteden aan leerlingen die onvoldoende Frans kennen !

Indien er Franstalige leerlingen in de school aanwezig waren, werden er voor hen speciale lessen gegeven (31).

7) Het studieprogramma van 1912

De bepalingen in dit studieprogramma blijven dezelfde met betrekking tot dit onderzoek.

8) Het studieprogramma van 1928

Frans en Nederlands blijven twee even belangrijke vakken. Pas nu wordt de taalwet van 1910 (32) toegepast : minstens twee lessen moeten in het Nederlands gegeven worden, behalve de les Nederlands zelf. Engels en Duits blijven facultatieve vakken.

Het uurrooster ziet er nu als volgt uit :

Voorbereidende afdeling :

	1	2	3
Frans	6	5	5
Nederlands	6	6	5

(30) Het bericht is getiteld : **"L'enseignement de Flamand dans les collèges flamandes. Note destinée aux Recteurs et aux Préfets des études".**

(31) Dergelijke afdeling voor Franstaligen bestond niet in het Sint-Jozefscollege. Walen en buitenlanders verdwenen rond deze periode uit het college. Cfr. inschrijvingslijsten.

(32) Cfr. **supra, p. 151.**

Oude humaniora :

	6	5	4	3	2	rhetorica
Frans	3	3	3	3	3	3
Nederlands	3	3	3	3	3	3

Deze bepalingen waren in het Sint-Jozefscollege reeds omstreeks 1912 van kracht (33).

---

2. Andere documenten

1) De prospectus van omstreeks 1912

In het palmares van 1912 vond ik een soort prospectus, gericht aan de ouders, waarin ik heel wat belangrijke informatie vond (34). Het document is door het Sint-Jozefscollege zelf uitgegeven.

Volgens dit bericht is het vak Duits verplicht in de drie hoogste klassen van de oude humaniora, terwijl Engels nog facultatief blijft. "Overeenkomstig de wet van 12 mei 1910 worden twee leergangen, godsdienst en aardrijkskunde in het Nederlands gedoceerd". Daarbij werd natuurlijk ook het vak Nederlands zelf in het Nederlands gegeven. Latijnse en Griekse schrijvers werden gedeeltelijk in het Frans en het Nederlands verklaard.

Op de speelplaats spraken de leerlingen drie dagen Frans en drie dagen Nederlands (35). 's Zondags mocht men kiezen.

In de voorbereidende afdeling werden alle vakken, met uitzondering van Nederlands en Frans, beurtelings in het Nederlands en het Frans onderwezen.

---

(33) Cfr. **infra., p. 171, 172.**

(34) Het document heeft als titel : **Programma der studiën.** Het is tweetalig opgesteld, maar is niet gedateerd. Volgens een oud-leerling van het college is het zeker vóór de eerste wereldoorlog te dateren. Aangezien er in het **Programma** sprake is van de taalwet van 1910, moet het dus betrekking hebben op de periode 1910-1914.

(35) Volgens een oud-leerling uit die periode (1910-1914) was deze verplichting slechts theoretisch : in de praktijk sprak men op de speelplaats altijd Nederlands. Er waren overigens geen straffen voorzien tegen inbreuken op deze regel.

2) De "programmes des cours"

Deze programma's vermeldden, per klas en per vak, de handboeken die tijdens het voorbije schooljaar gebruikt werden. Ik zal hier enkel de vakken vermelden waarvoor nederlandstalige handboeken gebruikt werden, omdat het in dat geval meer dan waarschijnlijk is dat tijdens die lessen ook Nederlands gesproken werd (36).

Tijdens het schooljaar 1841-1842 gebruikt men voor alle vakken, behalve Nederlands, Franse handboeken. Het programma van 1866-1867 vermeldt dezelfde regeling, evenals die van 1897 en 1902.

In het programma van 1906 (37) lezen we vooraan : "Ce programme a été rédigé conforménent aux Instructions Episcopales de septembre 1906, auxquelles tout l'enseignement libre Catholique a adhéré" (38). Men gebruikte nu Nederlandse handboeken voor godsdienst, Nederlands en aardrijkskunde.

3) Een getuigenis van een oud-leerling

Deze oud-leerling zat tijdens het schooljaar 1899-1900 in de rhetorica. Volgens hem spraken de leraars Frans in de klas, en ook de leerlingen spraken Frans op de speelplaats. Zo werden tijdens de lessen van Latijn de teksten in het Frans uitgelegd en vertaald. Er waren in het college ook Waalse paters die les gaven (39).

---

(36) Verder in dit onderzoek zal ik nagaan welke handboeken er precies gebruikt werden. Cfr. **infra., p. 183.**

(37) Dit programma is tweetalig, terwijl al de voorgaande in het Frans gesteld waren.

(38) Het programma volgt dus de "Instructions épiscopales". Aangezien deze programma's enkel voor het Sint-Jozefscollege gelden, mogen we dus aannemen dat vanaf 1906 de bisschoppelijke richtlijnen in het college toegepast werden.

(39) **Jaarboek van het Sint-Jozefscollege te Aalst.** Aalst, 1950, p. 42.

B. De taaltoestanden buiten de les

1. Godsdienstige verenigingen (40)

Zowel externen als internen hadden eigen godsdienstige verenigingen. De jonge leerlingen hadden eveneens aparte congregaties. Deze congregaties komen dikwijls voor onder verschillende namen (41). Vanwege de duidelijkheid zal ik slechts een beknopt verslag geven van wat ik uit de inventarissen, verslagboeken, ledenlijsten, kasboeken en dergelijke, kon opmaken met betrekking tot mijn onderzoek. Door het overvloedig archiefmateriaal (42) kon ik een evolutie samenstellen van het taalgebruik in deze congregatie (43).

1) Inventarissen, kasboeken, ledenlijsten en verslagboeken

Van 1834 tot 1910 zijn deze documenten, zowel van de internen als van de externen, in het Frans gesteld. In 1910 worden de documenten van de externen tweetalig. Dit duurt tot 1912, wanneer zij in het Nederlands gesteld zijn, en blijft ongewijzigd tot 1940.

De documenten van de congregaties van de internen worden pas in 1912 tweetalig en blijven dit tot 1914. Van dan af zijn ze tot 1940 Nederlandstalig. Tenslotte valt nog op te merken dat voor de periode 1914-1918 alle gegevens ontbreken. Men mag dus aannemen dat de congregaties tijdens die jaren niet meer bijeenkwamen.

---

(40) De paters van het college waren meestal ook aalmoezenier van godsdienstige congregaties van Aalsterse burgers. Deze congregaties - waarvan de verslag- en kasboeken in het college-archief rusten - waren verfranst of niet indien de leden van de congregatie uit de burgerij afkomstig waren of uit de arbeidersklasse kwamen. Deze congregaties heb ik echter niet in het onderzoek opgenomen.

(41) Een greep uit de namenverzameling van de godsdienstige genootschappen :
Congrégation des externes
Petite congrégation des pensionnaires
Congrégation de la Très Vierge
Congrégation de la grande division
Congrégation de Saint Louis de Gonzague
Congrégation de l'Immaculée Conception
Congregatie van onze Lieve Vrouw Boodschap
Congregatie der Onze Lieve Vrouw Hemelvaart
Congregatie van Onze Lieve Vrouw Onbevlekt Ontvangen.

(42) Ik vond zelfs een overvloed aan bidprentjes, uitgegeven door de godsdienstige congregaties, over de periode 1834-1940.

(43) Door het grote aantal gegevens, is het onmogelijk elke bron apart te bespreken, omdat dit het onderzoek te ver zou voeren.

2) Bidprentjes

Voor het begin van het schooljaar gaf elke congregatie een bidprentje uit, waarop ook de namen van het bestuur en van de leden van de congregatie vermeld waren. Ook deze documenten volgen dezelfde evolutie als hierboven aangegeven is.

3) De Xaverius-gilde

Ik vermeld deze congregatie apart, omdat ze een uitzondering op de regel vormt. Deze vereniging werd in 1900 gesticht door leerlingen uit het internaat, onder de naam "Oeuvre de Saint Vincent de Paul et de Saint François Xavier". Het was niet zozeer een godsdienstige congregatie, maar wel een missiebond. Vanaf 1908 konden ook externen tot de vereniging toetreden (44).

Het verslagboek van deze bond is tot 1908 in het Frans gesteld. Van dan af is het Nederlandstalig tot 1940. Of dit iets te maken heeft met het feit dat in 1908 de externen tot de vereniging toegelaten werden weet ik niet.

4) De houding van de prefekten van de congregaties tegenover de taaltoestanden

Aan het hoofd van een congregatie stond een prefekt. Deze was meestal een leraar-priester van het college. Zo was E. Bauwens, omstreeks 1900 direkteur van een congregatie (45) die hij probeerde te vernederlandsen. Hij mislukte in zijn opzet (46).

Ook J. Van de Ven was prefekt van een congregatie. Vanaf 1902, toen hij leraar werd te Aalst, probeerde hij de godsdienstige verenigingen van het college te vernederlandsen (47).

---

(44) Cfr. Standregelen van het Sint-Franciscus-Xaveriusgild op het Sint-Jozefscollege te Aalst.

(45) Cfr. Bidprentje van 1900-1901, uitgegeven door de "Congrégation de l'Immaculée Conception de la Très Sainte Vierge".

(46) Art. **P.E. Bauwens (1853-1937) - Jong en Oud,** Herfst, 1967, p. 11.

(47) J. SALSMANS, S.J. **Levensschets uit het jaarboek der Kon. Vl. Academie voor 1921, in verband met het overlijden van E.P. J. Van De Ven, stichter van het Van De Ven-Heremansfonds.**

2. Letterkundige verenigingen

Deze verenigingen groepeerden leerlingen uit de hoogste klassen van de middelbare afdeling (48). Hun doel was om tijdens vergaderingen de klassieke auteurs grondiger te bestuderen. Het waren enkel de beste leerlingen, die tot deze "académies" werden toegelaten. Naast deze vergaderingen werden ook regelmatig voorstellingen gegeven of werden fragmenten uit de werken van één of meerdere auteurs voorgedragen (49).

Om een beter overzicht te krijgen zal ik in onderstaande tabel proberen de evolutie te schetsen van de verhouding tussen het Frans en het Nederlands (en eventueel ook het Latijn), met als criterium het aantal Franse, Nederlandse en Latijnse opstellen die per jaar in de verslagboeken van de academiën neergeschreven werden (50).

Tot omstreeks 1861 vind ik in de academieboeken vooral Franse en Latijnse werken, naast Griekse, Engelse, Duitse en zelfs eens een Spaans. De Franse opstelletjes komen echter het meest voor. Bijvoorbeeld de verhouding Franse-Latijnse werkjes voor de periode 1859-1861 :

	Frans	Latijn
1859-1860	7	4
1860-1861	6	3

Voor de periode 1861-1877 heb ik niets gevonden. In deze periode heeft het Nederlands nochtans zijn intrede gedaan, want voor de volgende jaren vinden wij de volgende verhouding tussen Franse, Nederlandse en Latijnse werken :

	Frans	Nederlands	Latijn
1877-1878	15	10	5
1878-1879	5	4	3
1879-1880	8	5	3
1880-1881	8	7	3
1881-1882	8	5	1

(49) **Dispositions concernant l'enseignement,** 1899, p. 22.
week één uur in het uurrooster voorzien.
(49) **Dispositions concernant l'enseignement,** 1899, p. 22.

(50) Ik vond in het college-archief enkel de academieboeken voor de periode 1840-1886 terug.

Van 1882 tot 1885 heb ik niets gevonden en ook de 2 academieboeken van 1885-1886 en 1886-1887, lijken niet goed meer bijgehouden te zijn.

	Frans	Nederlands	Latijn
1885-1886	4	-	1
1886-1887	6	1	

Naast de Franse, Nederlandse en Latijnse opstellen vanaf 1877 komen er - sporadisch - ook nog Griekse opstellen voor. Tenslotte valt nog op te merken dat, vooral omstreeks 1880, de Nederlandse opstelletjes een tamelijk flamingantistische invloed hebben : ze handelen onder andere over Jan Borluut, Hendrik Conscience, de Brugse Metten enz...

---

3. Vlaamse leerlingenverenigingen

a) De Katholieke Vlaamse Studentengilde

Deze vereniging, ook bekend onder de naam ''De witte kaproenen'' was een afdeling van het Algemeen Katholiek Vlaamsch Studentenverbond (AKVS) en werd gesticht in 1909 en was zeer nauw met het college verbonden : men vergaderde er tijdens de vakantie en een pater van het college was er aalmoezenier van. Dank zij de verslagboeken (51), van deze vereniging, die in het archief van het college berusten, kon ik de ''Witte kaproenen'' van dichtbij bestuderen.

De vereniging was sterk vlaamsgezind, wat uit hun aktiviteiten duidelijk blijkt : er werden regelmatig voordrachten gehouden over de achteruitstelling van de Vlamingen, over de geschiedenis van Vlaanderen, enz... Het is zeker belangrijk op te merken dat de rector van het college, E. Borreman (rector van 1908 tot 1913) op de feestvergadering van 20 augustus 1910 aanwezig was en er de wens uitdrukte dat alle leerlingen van het Sint-Jozefscollege zich bij de Witte Kaproenen zouden aansluiten. Hij moedigde hen aan om verder te strijden en ''gaf hen de uitdrukking zijner genegenheid jegens ons streven'' (52).

Bij de verslagboeken zijn ook een aantal kranteknipsels gevoegd, die enkele van hun aktiviteiten vermelden. Zo werd op 19 april 1911, na een vergadering, door de leerlingen op de speelplaats van het college geroe-

---

(51) Deze verslagboeken behandelen de perioden 1910-1912 en 1923-1935. De verslagen werden geschreven door de schrijver-verslaggever van de vereniging, en elk verslag van een vergadering moest door de volgende vergadering worden goedgekeurd.

(52) Cfr. **verslagboek 1910-1911**, verslag der feestvergadering van 20 oogst 1910.

pen : "Wij eisen een Vlaamse Hogeschool", en zongen ze "De Blauwvoet" en "De Vlaamse Leeuw".

b) De Vlaamse Bond

Deze vereniging werd in april 1913 gesticht, onder het erevoorzitterschap van rector E. Borreman en "met de welwillende toelating en de hoge bescherming der overheid van het college" (53).Deze vereniging is goed gedefinieerd door een "keure", vooraan in het verslagboek.

De Bond had tot doel de studenten te ontwikkelen tot overtuigde katholieke Vlamingen. De leden werden gerecruteerd uit de drie hoogste klassen van de humaniora en waren verplicht op de gestelde dagen beschaafd Nederlands te spreken.

Hun activiteiten bestonden vooral uit vergaderingen, waarop voordrachten over de Vlaamse Beweging werden gehouden (54).

c) De Vlaamsche Vlagge

Het college werkte ook mee aan het tijdschrift "De Vlaamsche Vlagge" dat radikaal katholiek en vlaamsgezind was (55). In onderstaande grafiek (56) merkt men op dat het college van Aalst als het ware het werk van het college van Dendermonde voortzet. Hoe dit kan verklaard worden heb ik niet kunnen ontdekken.

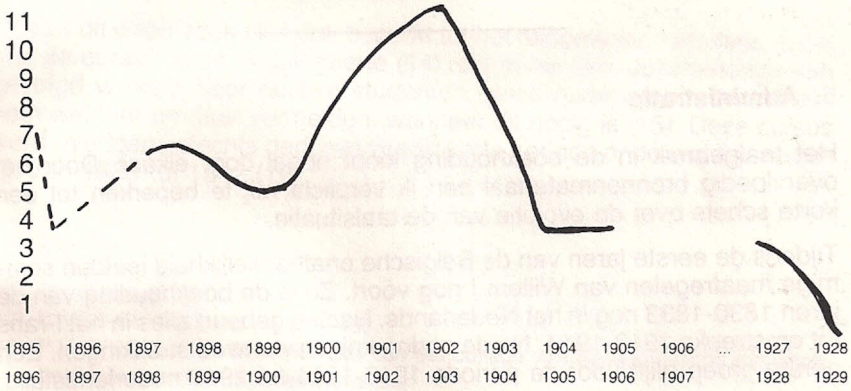

(53) Cfr. verslagboek van de Vlaamse Bond, voor de periode 1913-1914.

(54) Cfr. verslagboek.

(55) De Vlaamsche Vlagge werd gesticht in 1875 door de leerlingen van het Klein Seminarie te Roeselare, voor de lerende jeugd van Vlaanderen.
Cfr. L. en L. VOS-GEVERS. **Dat volk moet herleven.** Leuven, 1975, p. 11.

(56) L. en L. VOS-GEVERS. **o.c.** p. 101, 151.

Dezelfde grafiek in een tabel omgezet ziet er dan zo uit (57) :

1895	1896	1897	1898	1899	1900	1901	1902
1896	1897	1898	1899	1900	1901	1902	1903
Aantal inzendingen							
2	-	-	7	6	5	9	12

1903	1904	1905	1927	1928
1904	1905	1906	1928	1929
Aantal inzendingen				
9	4	4	3	1

4. Reglementen

In het reglement voor de internen van 1831 wordt vermeld dat het verboden is Nederlands te spreken. Deze bepaling wordt nog eens herhaald in het reglement van 1834 (58). In dat van 1835 werd nochtans deze opmerking geplaatst : "Quoique l'an 1833-1834 on ait permis dans les trois classes inférieures que les élèves répondisent en Flamend à la première composition de catéchisme, on exige à présent qu'ils le fassent en français".

In latere reglementen of uittreksels (namelijk in de prospecti) heb ik dergelijke bepalingen niet meer gevonden. Alles wijst er dus op dat men niet zo streng was wat de omgangstaal betrof.

---

5. Administratie

Het taalgebruik in de boekhouding loopt nogal door elkaar. Door het overvloedig bronnenmateriaal ben ik verplicht mij te beperken tot een korte schets over de evolutie van de taalsituatie.

Tijdens de eerste jaren van de Belgische onafhankelijkheid leefden sommige maatregelen van Willem I nog voort. Zo is de boekhouding van de jaren 1830-1833 nog in het Nederlands. Nadien gebeurt alles in het Frans tot omstreeks 1913-1914. Na de oorlog krijgen we twee strekkingen. Een eerste groep blijft voor de periode 1913-1914 tot 1940 nederlandstalig.

---

(57) ID. **o.c.** p. 101, 151, 269.

(58) In dit reglement wordt het zelfs twee maal gezegd : eerst in het algemeen en nadien : "Il est défendu de parler flamand pendant les récréations ou les promenades, ou tout autre temps dans le collège".

Een tweede groep is tot omstreeks 1919-1922 tweetalig, en wordt pas dan nederlandstalig. Een derde groep is van 1913-1914 tot omstreeks 1921 nederlandstalig, wordt in 1922 terug franstalig, tot 1923 en opnieuw nederlandstalig tot 1940.

Tenslotte valt nog op te merken dat sommige administratieve dokumenten tot omstreeks 1930 in het Frans werden opgesteld. Dit zijn nochtans alleenstaande gevallen, die de algemene evolutie zeker niet hebben beinvloed.

---

6. De schoolkalenders

Deze schoolkalenders waren kleine, gedrukte boekjes, ten behoeve van de leerlingen. In deze kalender stond naast elke datum wat er die dag voor bijzonder ging gebeuren : overhoringen, proefwerken, vakantiedagen, bezinningsdagen, feestdagen, enz...

Deze schoolkalenders zijn tot 1907 franstalig. Voor de periode van 1907 tot 1912 heb ik er geen teruggevonden, maar in 1912 zijn ze tweetalig opgesteld. Dit blijft tot 1933, wanneer ze nederlandstalig worden.

---

7. De katalogen van de College-bibliotheek

De oudste kataloog, die ik teruggevonden heb, dateert van 1897, en is in het Frans opgesteld. Ongeveer 10 % van de boeken waren nederlandstalig (59). Nochtans waren er enkele vlaamsgezinde werken bij, o.a. **De Leeuw van Vlaanderen** door H. Conscience (60). Andere nederlandstalige auteurs waren o.a. Vondel en Alberdingk Thym.

Het eerste supplement dateert van 1901 en bevat 40 nederlandstalige boeken, op een totaal van ongeveer 170. Auteurs zijn o.a. Rodenbach en Courtmans. Een tweede supplement verschijnt in 1903. Er zijn 74 nederlandstalige werken op een totaal van ongeveer 190 boeken.

De auteurs van deze werken zijn o.a. Coopman, Gezelle, Ledeganck, Da Costa, Willems, Stijn Streuvels en Pol De Mont.

---

(59) Namelijk 197 nederlandstalige boeken op een totaal van ongeveer 2.500.

(60) Andere werken van Conscience als **Jakob Van Artevelde** en **De Boerenkrijg** waren eveneens in de bibliotheek aanwezig.

C. De algemene geest in het college, wat betreft taalgebruik

1. Palmaressen

De palmaressen zijn een belangrijke bron voor dit onderzoek. Omdat zij bijna jaar na jaar voor heel de te onderzoeken periode in het college-archief bewaard zijn, geven zij een goed beeld van de taalevolutie.

Van 1832 tot 1906 zijn ze in het Frans gesteld. Voor 1907 zijn ze reeds tweetalig, hoewel plaatsnamen enkel in het Frans vermeld worden (61). Dit duurt tot 1914. Nu worden geen plaatsnamen meer vermeld, maar krijgt het Nederlands de voorrang op het Frans. Daarbij wordt de appendix, die de uitslagen van de oud-leerlingen aan de universiteit vermeldt en die vroeger in het Frans gesteld was, nu nederlandstalig. De palmaressen van 1914-1917 zijn niet gedrukt, maar geschreven, en wel in het Nederlands. Dit kan er op wijzen dat het onofficiële deel van het college reeds vernederlandst was.

Het palmares van 1918 is eveneens een geschreven exemplaar. Het is zeer verward : sommige delen zijn Nederlands, andere tweetalig.

Vanaf 1919 zijn de palmaressen terug tweetalig. In 1934 echter is het gedeelte van de humaniora wel tweetalig, maar dat van de voorbereidende afdeling is in het Nederlands gesteld. Dit blijft zo tot 1936.

Pas in 1937 worden de palmaressen enkel in het Nederlands opgesteld. Dat men zo laat afstapte van die tweetalige palmaressen is waarschijnlijk te wijten aan het feit dal elk Jezuietencollege zijn palmares moest opstellen naar de voorschriften van de algemene Jezuieten-oversten.

---

2. Collegefeesten

1) Toneel

Reeds vóór de opheffing van de Jezuietenorde was het toneel in het Sint-Jozefscollege een belangrijke zaak (62). Deze traditie bleef bestaan na

---

(61) Zo wordt bijvoorbeeld vermeld :
Eugène Druwé, d'Alost
Ellie Cordiez, de Bruxelles
enz...

(62) Het college-archief bevat ook 3 negatieven, waarop affiches van toneelopvoeringen in het college, afgedrukt staan. Deze affiches, die overigens in het Nederlands gesteld zijn, dateren van 1723, 1728 en 1729.

de heroprichting van de Jezuietenorde. De toneelstukken waren altijd franstalig, alhoewel er soms ook eens een eenvoudige klucht in het Nederlands gespeeld werd.

In 1910 komt dan de ommekeer. Onder de regie van P. Stracke, op dat ogenblik rhetoricaleraar in het college, wordt "Jozef in Dothan" opgevoerd, en wel in het Nederlands. Na dit succes (63) werd dan in 1911 terug met P. Stracke als regisseur, "Lucifer" opgevoerd, dat evenveel succes had (64). Nadien worden alle toneelstukken in het Nederlands gespeeld (65).

2) Jubilea

Toen in 1906 het 75-jarig jubileum en in 1881 het 50-jarig jubileum van het college gevierd werden, was alles nog in het Frans : uitnodigingen, menu's, feestprogramma's, enz... Toen in 1931 echter het eeuwfeest gevierd werd, was de vernederlandsing reeds doorgebroken. Alle drukwerk en geschreven dokumenten voor dit feest waren in het Nederlands gesteld of ten minste toch tweetalig.

Voor het jubileum van 1881 beschik ik over een zeer goed getuigenis. Een oud-leerling van het college, die op het feest aanwezig was, heeft het hele verloop van dit feest opgetekend (66). Zelfs de redevoeringen die gehouden werden na het banket zijn er in weergegeven. Natuurlijk gebeurde alles in het Frans. Op het einde van het feest echter, wanneer de meesten zich reeds klaarmaakten om naar huis te gaan, hief men plots de Vlaamse Leeuw aan, die door iedereen werd meegezongen (67).

---

(63) Cfr. kranteknipsels uit het **Handelsblad** van 5 augustus 1910, de **Volksstem** van 14 augustus 1910, **De Denderbode** van 7 augustus 1910, **Hooger Leven** van 7 augustus 1910 en **Klokke Roeland** van 7 augustus 1910.

(64) Cfr. Kranteknipsels uit **Het Ros Beiaard** van 30 juli 1911.

(65) Deze evolutie werd door sommige mensen met lede ogen aangezien, zo ook door Charles Woeste, die in 1911 aan de Pater Provinciaal het volgende schreef : "... on me signale qu'à Alost, les Jésuites sont en quelque sorte à le tête du mouvement flamingant. Il ne s'agit pas de contester aux Flamands les justes exigences qu'ils ont fait valoir, mais il y a... Si tel était également votre avis, ne pensez-vous pas qu'il conviendrait de recommander à Alost la modération ?...".
Art. **Jonge Vlaamse Jezuieten uit de jaren 1900 tot 1914. - Jong en Oud,** Lente 1968, p. 8.

(66) P.H. VANDERSPEETEN S.J. **Relation de la Fête qui eut lieu à Alost le 28 avril 1881 à l'occasion du Cinquantième anniversaire de la Reconstitution du collège sous la direction des pères de la Compagnie de Jésus,** z.p., z.d., handschrift, 71 p.

(67) ID., **o.c.** p. 68-71.

Ook voor het feest, ter gelegenheid van het 75-jarig bestaan van het heropende college, zijn alle documenten in het Frans gesteld, zowel menu's, uitnodigingen, als teksten van redevoeringen. Tussen al deze franstalige papieren vind ik toch ook een Nederlandse redevoering van een pater voor het feest van 1906. Het is wel spijtig dat zijn naam niet bij de tekst vermeld staat. Deze redevoering is zeer vlaamsgezind : zij handelt over de Guldensporenslag, de Vlaamse bevolking, enz... en eindigt met de woorden van ''De Vlaamse Leeuw''.

Tijdens het eeuwfeest in 1931, werden niet alleen enkel nederlandstalige redevoeringen gehouden (68), maar de meeste documenten ter voorbereiding van het feest (69) zijn ook in het Nederlands. Andere, gedrukte bronnen als menu's, wijnkaarten en uitnodigingen zijn tweetalig.

---

3) Prijsuitdelingen

Uitnodigingen voor prijsuitdelingen heb ik slechts sporadisch teruggevonden. Ze zijn absoluut onvoldoende om er de evolutie van de taaltoestanden uit af te leiden.

---

(68) Cfr. kranteknipsels uit **De Morgenpost** van 8 juli 1931, **La Métropole** van 8 juli 1931. Deze redevoeringen handelen vooral over de vernederlandsing van het onderwijs.

(69) Vooral geschreven lijsten van uitgenodigden, enkele gedrukte programma's van concerten, kaarten die recht gaven op deelname aan het feest,...

HOOFDSTUK II. MOEDERTAALONDERRICHT

A. Taalkunde

Om de toestand van het moedertaalonderricht beter te kunnen bestuderen is het zeer nuttig te weten welke middelen men hiervoor gebruikte.

In deze paragraaf zal ik onderzoeken welke spraakkunsten er gebruikt werden om de Nederlandse taal aan te leren. Hiervoor kon ik gebruik maken van een aantal programma's (70) waarin per klas de verschillende handboeken voor elk vak aagegeven worden.

Tijdens 1866-1867 gebruikte men in de voorbereidende afdeling de **Nederduitse spraakleer,** voor de oude humaniora worden geen spraakkunsten aangegeven. In het schooljaar 1909-1910 werden in de oude humaniora de volgende spraakkunsten gebruikt :

BAUWENS, S.J. **Beginselen der Nederlandse spraakkunst**
ID. **Taal- en stijloefeningen op de Beginselen der Nederlandse Spraakkunst** - 1e deel.
MORTIER, S.J. **Handleiding bij de taalkundige ontleding.**

In de rhetorica werd ook dit handboek gebruikt :

BAUWENS, S.J. **Overzicht van de geschiedenis der Nederlandse letterkunde.**

B. Letterkunde

Welke auteurs werden nu tijdens de les Nederlands gelezen ? Evenals voor de spraakkunsten beschik ik in verband hiermede over weinig informatie.

Tijdens het schooljaar 1866-1867 werden geen specifieke auteurs in het programma opgenomen. In de hoogste 2 klassen werden er wel Nederlandse opstellen en redevoeringen gehouden. Vanaf 1897 heb ik dan maar wat meer informatie : dan werd voor het lezen van auteurs het werk van BAUWENS, S.J. **Zuid en Noord** gebruikt, en dit tot 1940. In 1910 (71) werd in de rhetorica ook "Lucifer" van VONDEL gelezen, uitgegeven door VERSTRAETEN en SALSMANS.

---

(70) Deze programma's, getiteld **Programme des Cours,** heb ik teruggevonden voor de schooljaren 1866-1867 en 1909-1910.

(71) Cfr. **programme des cours,** 1910.

BESLUIT

Het is niet zo gemakkelijk een evolutie in de geschiedenis te schetsen. Evenmin is het gemakkelijk te zeggen hoe men in het Sint-Jozefscollege te Aalst uit die franstalige periode van meer dan een halve eeuw toch in de nederlandstalige periode is terecht gekomen. Daarbij maakt het uitgebreide archiefmateriaal het niet eenvoudig een duidelijk overzicht te geven.

De positie waarin het Sint-Jozefscollege zich bevond was eigenlijk dubbelzinnig. Enerzijds was het als Jezuietencollege verplicht zich te houden aan de richtlijnen van de Jezuieten-oversten. Dat deze richtlijnen de bedoeling hadden de verfransing in de hand te werken, is duidelijk (72). Anderzijds was er de eigen ingesteldheid van het college, die vooral verbonden was met de leerlingen en sommige leraars (73), en die eerder Vlaamsgezind was.

De dubbelzinnige situatie leidde soms ook tot eigenaardige situaties. Zo vond ik in het archief een foto van een groep leerlingen en priester-leraars van het college. De foto dateert uit de periode 1905-1910. Het college was toen nog in grote mate verfranst, wat ook blijkt uit enkele franstalige affiches, die op de foto te zien zijn. Maar tussen de leerlingen staat een groot bord, waarop geschreven staat : ''Hier liggen wolfijzers''. Dit zou dus wel als bewijs kunnen gelden, dat het Nederlands niet zo hevig geweerd werd, als men wel zou denken.

Dat het college omstreeks 1912 op de officiële studieprogramma's van de Jezuieten vooruitliep (74), is eveneens een teken aan de wand. Ik weet niet of dit reeds tevoren het geval was geweest, maar het geeft in elk geval toch te denken omtrent de waarde die kan gehecht worden aan de **Dispositions,** met betrekking tot dit onderzoek. Het is in elk geval een aanduiding, dat het Sint-Jozefscollege waarschijnlijk minder verfranst was dan de overige Jezuietencolleges. Dit wordt onder meer bevestigd door het uitblijven van strafmaatregelen. Hoewel Frans spreken verplicht was, werd dit in de praktijk niet altijd zo opgevat.

Verder bestond er misschien ook een tendens, dat de externe leerlingen eerder vernederlandst waren dan de internen, wat overigens niet zo verwonderlijk zou zijn. Maar de grote ommekeer kwam wel rond 1909-1910. Omstreeks die tijd wordt alles Nederlands, zoniet toch tweetalig tot omstreeks 1932.

---

(72) Cfr. **supra, p. 163.**

(73) In dit verband moeten zeker de namen vermeld worden van Jezuietenpaters als E. BAUWENS, D. STRACKE en A. GEEREBAERT.

(74) Cfr. **supra, p. 171.**

De succesrijke toneelopvoeringen, onder regie van een D. Stracke zullen daar wel niet vreemd aan geweest zijn. Evenmin mag de bijna legendarische figuur van E. Bauwens vergeten worden, die eveneens een hevig Vlaams voorvechter was. En er zullen waarschijnlijk nog vele anderen geweest zijn, die aan de vernederlandsing van het college hebben meegewerkt, maar reeds vergeten zijn.

Ninove Stefan de Feyter

BIBLIOGRAFIE

I. Algemene werken

— T. COOPMAN - J. BROECKAERT. **Bibliographie van den Vlaamschen taalstrijd.** Dl. VIII : **1789-1881,** Gent, 1910.

— **Honderd jaar vrij onderwijs - La revue catholique des idées et des faits,** Brussel, 1932, p. 310.

— T. LUYKX. **Politieke geschiedenis van België (van 1789 tot heden),** Amsterdam Brussel, 1973.

— L. VOS-GEVERS. Art. **In het spoor van de vernederlandsing. Het Nederlands als vak- en voertaal in het katholiek middelbaar onderwijs van het aartsbisdom Mechelen en bisdom Brugge 1864-1893. - De Groote Stooringe - Historische bijdrage tot de geschiedenis van de Vlaamse studentenbeweging.** Roeselare, 1975, p. 181-270.

— L.-L. VOS-GEVERS. **Dat volk moet herleven.** Leuven, 1975.

II. BRONNEN

1. Gedrukte bronnen

— **Annuarium 1947-1948**

— **Annuarium 1948-1949.**

— E. BAUWENS, S.J. **De kindervriend,** Aalst, 1919

— E. BAUWENS, S.J. **Zuid en Noord,** Brugge, 1891.

— **Bidprentjes** van de congregaties, over heel de te onderzoeken periode.

— **Dagbladknipsels** i.v.m. toneelopvoeringen en met andere gebeurtenissen in het college.

— **Dispositions concernant l'enseignement,** 1852, 1860, 1880, 1885, 1899, 1904, 1912, 1928.

— **Foto's** ± 1890-1940.

— **Instructions aux directeurs et aux professeurs des collèges libres d'humanités,** 1906.

— **Jaarboek** 1950.

— **Jong en Oud,** tijdschrift van de oud-leerlingenbond.

— **Katalogen van de bibliotheek,** 1910, 1897, 1901, 1903.

— **Menu's van collegefeesten,** 1881, 1906, 1931.

— **Palmaressen,** 1832, 1853, 1855-1907, 1909-1913, 1919-1940.

— **Programma der studiën,** z.d.

— **Programme des cours,** 1867,1910, 1897, 1842, 1902, 1906.

— **Prospectussen,** 1831 - 1940.

— **Schoolkalenders,** 1842-1940.

— M.F. SCHURMANS, S.J. Art. **Het Sint-Jozefscollege te Aalst - Vlaamse Toeristische bibliotheek,** nr. 193, 1975.

— **Souvenir du collège St. Joseph à Alost,** 1831-1887.

— **Uitnodigingen voor collegefeesten,** 1881, 1906, 1931.

— **Uitnodigingen voor prijsuitdelingen,** 1912, 1932, 1933, 1934, 1936.

— **Uitnodigingen voor toneelopvoeringen,** 1860-1940.

2. Geschreven bronnen

a) Geschreven bronnen met betrekking tot de godsdienstige verenigingen :

— **Algemeen schrijfboek van de Gilde van den H. Franciscus Xaverius,** 1908-1912.

— **Annales de la congrégation des externes,** 1833-1871.

— **Catalogue et magistrature de la Congrégation de S. Louis de Gonzague,** 1834-1919.

— **Compte-rendu des réunions du Conseil de la Congrégation de l'Immaculée Con ception,** 1876-1885.

— **Comptes courants de la congrégation de l'Immaculée Conception,** 1832, 1866.

— **Diaire - Congrég. de l'Immac. Concept. de la Ste. Vierge,** 1840-1860.

— **Inventaire de la congrégation des externes,** 1858-1893.

— **Inventaire de la petite congrégation des pensionnaires,** 1848-1858.

— **Inventaire de la congrégation de la Très Sainte Vierge,** 1903-1914.

— **Inventaire de la Congrégation de la grande division,** 1885-1893.

— **Inventaire de la congrégation de la petite division des externes,** 1879-1893 (2 delen).

— **Kasboek van de Xaverius-gilde,** 1929-1936.

— **Kasboek van de congregatie der externen,** 1879-1921.

— **Kasboek van de congregatie der internen,** 1912-1928.

— **Magistrature de la congrégation des externes,** 1833-1868.

— **Nomina sodalium congregationis S. Aloisii,** 1834-1888 (4 delen).

— **Oeuvre des retraites ouvrières pour jeunes filles,** 1898-1909.

— **Proces-verbaux des Séances du Conseil de la Congrégation de l'Immac. Concept. de la Sainte Vierge au collège d'Alost,** 1832-1872.

— **Standregelen van het St. Franciscus-Xaveriusgild op het Sint-Jozefscollege.**

— **Verslagboek der Congregatie van den H. Aloisius van Gonzaga,** 1919-1922.

— **Verslagboek der congregatie van Maria en H. Aloysius,** 1929-1934.

— **Verslagboeken van andere congregaties,** 18371858, 1898-1902, 1901-1910.

— **Verslagboek van de Xaveriusgilde,** 1903-1909, 1921-1940.

— **Verslagboek van de Congregatie O.L.V. Onbevlekt,** 1911-1914.

b) **Geschreven bronnen met betrekking tot de administratie van het college :**

— **Catalogue général des élèves internes,** 1912-1921.

— **Catalogue général des élèves externes,** 1912-1919.

— **Inschrijvingsformulieren,** 1831-1940.

— **Inschrijvingslijsten,** 1831-1940.

— **Kasboeken van het college, 1877-1903, 1924-1926, 1926-1930, 1931-1932, 1933-1940, 1919-1922, 1912-1914, 1914-1919, 1924-1931, 1931-1933, 1919-1924, 1911-1913, 1913-1921, 1922-1924, 1906-1911, 1904-1912, 1930-1933, 1933-1940.**

c) **Andere geschreven bronnen :**

— **Academieboeken,** 1852, 1869-1879, 1840, 1842, 1849, 1858, 1861, 1880-1887.

— P.V. D'HOYE, S.J. **Geschiedenis van het college van Aalst, van 1619, het stichtingsjaar, tot 1931, het eeuwfeestjaar.**

— **Palmaressen,** 1914-1918.

— **Reglementen,** 1831, 1835, 1837, 1833.

— P.H. VANDERSPEETEN, S.J. **Relation de la fête qui eut lieu à Alost le 28 avril 1881 à l'occasion du cinquantième anniversaire de la reconstitution du collège sous la direction des pères de la Compagnie de Jésus.**

— **Verslagboeken van de Katholieke Vlaamsche Studentenbond** (4 delen) : 1910-1911, 1911-1912, 1923-1935, 1924 (van de Knapenbond).

— **Verslagboek van de Vlaamsche Bond,** 1913-1914.

Beide in fotocopie aanwezig in Archief en Museum van het Vlaamse Studentenleven. Univers. Bibl. Leuven.

Rond monumenten- en stadskernproblemen omstreeks 1900

Om ons aller Belfort en zijn uurwerk is reeds heel wat te doen geweest wat al eens inspiratie bood aan een bepaalde vorm van lokale humor. Zeer recent was het met het uurwerk weer letterlijk vijf voor twaalf. Uurwerk en onvolprezen ornament zijn aan vervanging toe.

Rond 1900 liep er ook al een en ander verkeerd met dat uurwerk wat zelfs aanleiding gaf tot een interpellatie in de Gemeenteraad (1). Oppositielid Leveau, liberaal maar man van het volk die graag van zichzelf beweerde dat hij wel een volksjongen maar geen "dommerik" was, klaagt er over dat het uurwerk van het Belfort soms 20 minuten verschil aangeeft met dat van het station. Hij zegt er niet bij of het uurwerk nu vóór of achterop raakte. Waarop de woordvoerder van de meerderheid heel vakkundig uitlegt dat het uurwerk onderhevig was "aan de slagen van de wind...". Wat Leveau - ietwat minder poëtisch - gewoon doet denken aan slechte kwaliteit van een recente herstelling. Kan niet, zegt de Burgemeester, want het raderwerk is "een Zwitsers model". Maar wel steekt er blijkbaar "een tand te veel in het raderwerk...". Na deze pertinente uitleg vernemen we niets meer over te laat of te vroeg aangekomen stationgasten.

Ietje ernstiger ging het er aan toe bij de zorg voor de voorgevel van de Katholieke Kring, beschermd door het "Comiteit van Monumenten der Provincie"(2). Stadsbouwkundige Goethals heeft een ontwerpplan klaar voor de noodzakelijke herstellingen. Geschatte uitgave : 16.300 fr., waarin de Staat, de Stad, de Provincie en de eigenaar elk voor één vierde zouden bijdragen. Een zware inspanning na de herstellingen aan het oud gedeelte van het Stadhuis - de oostgevel - door Hippoliet Meganck en dit tot een bedrag van 2.970,18 fr. Er bleken trouwens extra uitgaven nodig (3). Al deze uitgaven werden door meerderheid én oppositie goedgekeurd. Merkwaardig dat de oppositie akkoord ging met uitgaven voor de "Cercle Catholique", het uitstalraam van de "Bewaerders".

Maar ook de eigenaar van de herberg "De Biekorf" de heer Moens wordt betoelaagd tot 167,50 fr. voor het opknappen van de gevel. Een actieve herstellingspolitiek dus voor monumenten en historische gevels in het Aalst van 1900.

---

(1) Z. 19 dec. 1904 : Reg. Resol. in S.A.A.

(2) Z. 6 juli 1906 : Reg. Resol. 1904-07, F° 268, agendapunt 8. (S.A.A.).

(3(Z. 7 okt. 1889 : Res. S.A.A.

Die zorg ging ook naar het netjes houden van de straten. Zo geraakten stenen los van de Sint-Martinuskerk - men spreekt van een ''instorting''. Hierdoor werd de doortocht aan de kant van de Brusselsestraat zoals de Pontstraat toen heette gestremd (4). Er dient dringend opgeruimd.

Van verkeer gesproken : we denken aan vervoer met paard en kar, hondenkar, stootkar. Maar rond die tijd was de automobiel een gevaarlijk element geworden in het lokale verkeer wat Mr. de Clippele in de Gemeenteraad er toe brengt te verklaren : ''het is verschrikkelijk hoe deze voertuigen soms gedreven worden door de straten der stad (5).

Maar het ging van kwaad tot erger. Volgens Van der Schueren ''vlogen vele automobielen met verschrikkelijke snelheid door de straten en langs gevaarlijke omdraaien''. De snelheidsmaniakken van 40 km per uur in een stad die actief aan het restaureren sloeg en veel geld over had voor herstel van Stadhuis, Cercle, St.-Martinus en zelfs oude herberggevels en zelfs bekommerd was om rust en veiligheid in de binnenstad. We schrijven anno 1900...

De Rijck Luc

---

(4) Briefw. S.A.A., 22 april 1897.

(5) Z. 3 okt. 1904 : Reg. Resol. 1904-07 in S.A.A.
LIEBAUT H. : de gezagsconcentratie in het Arrondissement Aalst tijdens de 19e eeuw : Oostvl. Verbond Kringen voor Geschied., Voorlichtingsreeks, N.R., p. 7, tab. II.

Afkortingen : Z. : Zitting Gemeenteraad met Resoluties
S.A.A. : Stadsarchief Aalst.

BIBLIO

BELGIQUE, GRAND-DUCHE de LUXEMBOURG ; Guide Michelin, 1ère édition, 1978, 186 pp. AALST (ALOST), p. 37.

Gunstig vooreerst voor een Franstalige gids : de Nederlandstalige stadsnaam wordt eindelijk aanvaard De vertaalde benaming tussen haakjes heeft alleen nog historische waarde en had even goed achterwege kunnen blijven.

Jammer - en zwaar fout - het bevolkingscijfer slaat alleen op Aalst-kern. Geen woord over het nieuwe Aalst. Ter informatie : de bevolking Groot-Aalst bedraagt per 31 december 1977 : 80.556. De fusie is nu toch wel een feit van ruim vóór het ''ter perse'' gaan. Verder heb je de notitie : ''autrefois ville marchande'', nu zou Aalst een industriestad zijn. Verwezen wordt naar het industriepark. Wij zouden toch meer relativeren in het licht van het jongste cijfermateriaal in zake de belangrijke tertiaire sektor.

De stad wordt nog altijd afgedaan als de stad van hop en bier. Klinkt na sluiting van De Blieck en Zeeberg wat bevreemdend.

Begrijpelijk krijgt Carnaval een extraatje met zelfs een referentie naar de ''Vuile Jeannetten'' die nogal vaag als ''travestis burlesques'' worden getypeerd.

Dirk Martens, Schepenhuis, de Borse van Amsterdam, Sint-Martinus, Oud-Hospitaal, alle worden even beknopt voorgesteld. Het oudste huis met trapgevel wordt niet vermeld. De Zoutstraat is voor een bezoeker nochtans vlakbij de wel voorgestelde monumenten. En de gave gevellijn Z. op het Keizerlijk Plein ? Maar erger : aan de gave barokgevel van de Jezuietenkerk wordt gewoon voorbijgekeken. Een bezoeker van Sint-Martinus zal dat zelf wel aanvullen.

Meteen wordt bewezen dat geen van de samenstellers of medewerkers van deze gids ooit Aalst heeft bezocht.

Wij betreuren ook dat in een inleidend artikel over de tapijtweefkunst bij het terecht citeren van Pieter Coecke de twee simpele woordjes ''van Aelst'' werden vergeten.

Misschien mag men van dit soort gidsen niet meer verwachten dan enkele summiere oppervlakkige referenties. Toch kan het anders.

Luc De Rijck

HET LAND VAN AALST

TWEEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT

Voorzitter : F. Courteaux Acaciastraat 7, 9300 Aalst
Beheerder : G. Van Bockstaele, Bevegemstraat 14, 9620 Zottegem
Tel. (091) 60.19.04
Redaktiesekretaris : J. de Brouwer, 9330 Dendermonde (Sint-Gillis)
Tel. (052) 21.48.27
Recensie en toezending van ruilnummers :
E.H. V. Gaublomme, pastoor, 9803 Gottem - Tel. (051) 63.30.80
Bestuursleden : B. Boel - S. De Lange - L. De Rijck - L. Robijns - Cl. Uyttersprot - A. Van Lil

Het tijdschrift wordt uitgegeven met de steun van het Rijk en van het Provinciebestuur van Oost-Vlaanderen.

Prijs voor het jaarabonnement :
Voor leden : 300 fr, steunende leden : 500 fr. en ereleden : 1.000 fr., te storten op postrekening nr. 000-0586911-61 "Land van Aalst", Bevegemstraat 14, 9620 Zottegem.

Bestellingen van jaargangen en losse nummers bij de heer Luc De Rijck, D. De Wolfstraat 18, 9300 Aalst, na voorafbetling op voornoemde postrekening van 60 fr. per enkel nummer, 120 fr. per dubbel nummer en 350 fr. voor een volledige jaargang.

INHOUD VAN NUMMER 4 — 1978

St. DE FEYTER — Het taalgebruik in de middelbare scholen vóór 1932 151
L. DE RIJCK — Rond monumenten- en stadskernproblemen omstreeks 1900 189
L. DE RIJCK - Biblio 191

Verantw. uitgever : J. De Brouwer - 9430 Sint-Gillis Dendermonde

Met steun van het Ministerie van Vlaamse Kultuur en van de Kulturele Raad van de Provincie Oost-Vlaanderen.

Druk. S.V. SPES - Tel. (053) 70.17.11 (196)
Reymeersstraat 13 - 9310 Lede